

FORMOVÁNÍ SOCIALISTICKÉHO VĚDOMÍ DRUŽSTEVNÍCH ROLNÍKŮ V ETAPĚ BUDOVÁNÍ ROZVINUTÉ 'SOCIALISTICKÉ SPOLEČNOSTI

B. Petříková

PETŘÍKOVÁ, B. (Vysoká škola politická ÚV KSČ, Praha): *Formování socialistického vědomí družstevních rolníků v etapě budování rozvinuté socialistické společnosti*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 20, 1984 (2) : 127-133.

Otázky rozvoje a formování socialistického vědomí lidí jsou důležitou a nedílnou součástí budování rozvinuté socialistické společnosti. Socialistické vědomí člověka je procesem formování jeho vědeckého světového názoru a nemůže se obejít bez překonávání nejružnějších předsudků a přžitků v myšlení lidí. V důsledku vítězství a prohlubování socialistických výrobních vztahů došlo k výrazným změnám v posunu ve vědomí družstevních rolníků. Lze to usuzovat podle jejich celkové životní orientace, politických a morálních postojů a jejich společenské aktivity a angažovanosti. Formování socialistického vědomí družstevních rolníků ve vztahu k dělnické třídě má svoje zvláštnosti. Tyto odlišnosti vyplývají dosud ještě z existujících rozdílů mezi fyzickou a duševní prací, mezi městem a vesnicí.

formování socialistického vědomí; účast na společenském a politickém životě; účast na řízení; způsob života; třídní uvědomění družstevních rolníků

Otázkám rozvoje a formování socialistického vědomí lidí jako jednoho ze základních předpokladů budování socialistické společnosti věnuje Komunistická strana Československa neustálou péči. Vyžaduje to zaměření hlavních úkolů, které stanovil její XVI. sjezd. Jde zejména o zvyšování efektivity, hospodárnosti a kvality veškeré práce. Základem této orientace, jak uvedl na zasedání XVI. sjezdu KSČ s. Gustáv Husák, je „... převedení ekonomiky na cestu intenzivního rozvoje, efektivní strukturální změny v hospodářství, racionální využívání výrobního potenciálu, vysoká hospodárnost a zhodnocování všech zdrojů, zdokonalování řízení, široký rozvoj iniciativy pracujících, hlubší zapojování našeho hospodářství do socialistické ekonomické integrace a mezinárodní dělby práce“.

Řešení těchto náročných úkolů předpokládá vysoký stupeň uvědomělosti všech pracujících. Proto také úkoly, které sjezd stanovil pro oblast ideové výchovného působení strany, jsou náročné a naléhavé. Soustřeďují se na procesy utváření všestranně rozvinuté osobnosti, na formování takového způsobu myšlení lidí, v němž určující úlohu sehrávají socialistické ideály, vědecký světový názor a morální hodnoty budovatele nové socialistické společnosti. Jde o způsob myšlení, kterému je cizí jakýkoliv projev maloměšťáctví, které se staví nesmiřitelně ke

všem projevům buržoazní ideologie a socialismu cizím negativním jevům a přežitkům minulosti.

Procesy formování socialistického uvědomění lidí jsou velice složité. V reálném životě, v němž dochází k utváření vědomí každého jednotlivce, v němž se formuje vědomí sociálních skupin a tříd, se totiž prosazují nejen všechny pokrokové tendence, výchovné úsilí strany a všech dalších institucí, ale projevují se zde i problémy a nedostatky, s nimiž se setkáváme v řídicí a organizátorské práci. Působí zde negativně i snahy všech antisocialistických sil, zejména propaganda buržoazního způsobu života. Cílevědomé formování socialistického vědomí lidí musí citlivě reagovat na reálný stav. Je proto třeba procesům formování vědomí lidí věnovat nadále všestrannou pozornost.

Socialistické vědomí se formuje na základě vědeckého světového názoru. Je to vědomí třídní, které je spojeno s poznáním protikladnosti kapitalismu a socialismu, utváří se nejen v podmínkách revolučních přeměn společnosti, ale i v podmínkách intenzivního třídního boje v soudobém světě. V současné době ideologická diverze proti socialismu nabývá nových, rafinovanějších forem a metod. Zaměřuje se především na destrukci socialistického vědomí pracujících, na zpochybňování výsledků, kterých naše společnost dosáhla při budování socialismu a v komunistické výchově. Proto je boj proti buržoazní ideologii, revizionismu a antikomunismu nutnou součástí veškeré činnosti, směřující k rozvíjení a formování socialistického vědomí.

Formování socialistického vědomí lidí je neustále se měnící a prohlubující se proces, ve kterém jde o nahrazení maloburžoazních názorů, starých návyků, tradic a obyčejů novými, socialistickými. Zápas o socialistické vědomí člověka je procesem formování jeho vědeckého světového názoru a nemůže se obejít bez překonávání nejrůznějších předsudků a přežitků v myšlení lidí.

Nová socialistická společnost se rodí, jak zdůrazňovali zakladatelé marxismu-leninismu, s mateřskými znameními staré společnosti, v ostrém třídním boji s buržoazní ideologií, maloměstáckými přežitky a starou psychologií. Socialistické vědomí se objektivně opožděje za změnami v materiální základně. Proto je tak důležité mobilizovat subjektivní faktor, působit na vědomí mas. Soudruh Gustáv Husák na XVI. sjezdu strany zdůraznil: „Nic není tak složité a náročné jako výchova člověka... Formování socialistického uvědomění člověka, které zahrnuje světónázorovou, morální i pracovní výchovu, se uskutečňuje v mnohostranném procesu socialistické výstavby.“

Socialistická revoluce vytvořila všechny rozhodující politické, sociálně ekonomické a ideologické předpoklady k utváření člověka nového typu, nemohla však okamžitě likvidovat v průběhu mnoha staletí vytvářenou soukromovlastnickou psychologii a individualismus rolníků.

Historický převrat ve vědomí družstevních rolníků nastal v době, kdy rolníci začali opouštět soukromé formy hospodaření a přecházeli do zemědělských družstev. V procesu rozvoje výrobních sil a zdokonaňování socialistických výrobních vztahů se, díky neustálé výchovné práci strany a aktivnímu vlivu dělnické třídy, podařilo odstranit individualismus rolnictva a vychovat tuto třídu v duchu kolektivismu, zájmu na rozvoji společenské výroby a rozdělování podle práce.

V protikladu k dřívějším antagonistickým vztahům mezi lidmi se vytvořili zásadně nové vztahy, založené na jednotě cílů, na rovnopráv-

nosti a soudružství a na vysokém vědomí povinnosti vůči socialistické společnosti. Politický a kulturní obzor rolnictva se rozšířil. Podstatně se změnil jeho názor na vlastnictví. Zatímco soukromý rolník znal pouze osobní zájem ze všech sil usilovat o rozmnožení svého soukromého vlastnictví, se kterým byl spojen celý jeho život, pohlíží družstevní rolník na družstevní vlastnictví jako na záležitost všech a chápe, že na tomto vlastnictví je v rozhodující míře závislý jeho blahobyť; družstevní rolník se stal podílníkem společného hospodářství.

U družstevníka se zrodily v minulosti neznámé rysy ve vědomí. Uplatňování družstevní demokracie, odpovědnost za společný majetek, nová organizace práce i pokrokový přístup k novým výrobním metodám, k nové technologii a technice jsou faktory, které působily na změny v myšlení rolníků, na jeho převýchovu v duchu kolektivismu a socialismu. Nedůvěru ke státu, typický rys soukromého rolníka za kapitalismu, nahradil nový vztah družstevního rolníka ke státnímu zřízení, založený na ekonomickém upevnění družstva a na důvěře k státu jako garantu životních a sociálních jistot. Družstevní rolníci se identifikovali s družstevní zemědělskou velkovýrobou a jako bývalí jednotlivě hospodařící rolníci úspěšně v sobě překonali psychickou náklonnost vlastnit půdu, vypěstovanou a tradovanou během individuálního hospodaření generací. Ukázalo se, že tak jako průmysloví dělníci, i družstevní rolníci si zvykli na velkovýrobní technologii a organizaci práce, na práci ve skupině. To je kvalitativní změna zásadního významu ve společenském vědomí družstevních rolníků.

Presvědčivým ukazatelem rostoucího uvědomění družstevních rolníků je ztotožnění se se socialistickými výrobními vztahy, se společným družstevním vlastnictvím výrobních prostředků. Družstevní rolník našel ve svém družstvu svoje sebeuplatnění, má k němu dobrý vztah, který dokazuje angažovaným postojem k práci, rozvíjením iniciativy a pracovní aktivity.

Nejvýraznějším projevem a výsledkem procesu formování socialistického vědomí družstevního rolnictva je jeho pracovní i společenská aktivita a politická angažovanost.

Dosavadní proměny, ke kterým došlo v životě družstevních rolníků, jim umožnily mnohem více a výrazněji se podílet na řízení družstva, obcí a celé společnosti, než tomu bylo v minulosti. Družstevní rolnictvo je po boku s dělnickou třídou spolutvůrcem všech materiálních a duchovních hodnot naší společnosti a spolunositelem státní moci.

Významná je v tomto smyslu jeho účast v zastupitelských a zákonodárných orgánech státní moci — ve volbách v roce 1981 bylo zvoleno v ČSSR 33 446 poslanců z řad družstevních rolníků. Z toho do Sněmovny lidu jich bylo zvoleno 32 (16,9 %), do Sněmovny národů 17 (11,3 %), do KNV 195 (12 %), do ONV 1673 (13,2 %), do MNV 21 494 (17,3 %). Značná část družstevních rolníků pracuje ve funkcích ve stranických a společenských organizacích a v organizacích Národní fronty.

V ZO SSM a ve VO SSM bylo v roce 1982 v České socialistické republice evidováno 20 667 mladých družstevníků, v SČSP pracuje v současné době 53 924 členů JZD. Vzrostl počet družstevních rolníků, kteří jsou členy ČSTV (38 212), 68 147 družstevních rolníků vyvíjí svou činnost v ČSPO a 64 034 zemědělských žen je zapojeno v ČSZ. Ve Svazarmu je zapojeno 17 157 družstevních rolníků. Dalších 15 184 pracuje v ob-

čanských výborech. Značná část družstevních rolníků se podílí na plnění volebních programů Národní fronty v místě bydliště.

K zřetelným změnám došlo i v účasti družstevních rolníků na řízení. V prvních letech společného hospodaření byl podíl všech družstevníků na řízení skutečně veliký, neboť rozhodovali „všichni o všem“, o všech stránkách výroby i práce. Účasti na řízení se učili praxí a během tohoto období vznikala nová vlastní skupina zemědělských řídicích pracovníků. Do této doby též datujeme vznik socialistického soutěžení v zemědělství, nejvýznačnější formy pracovní iniciativy družstevního rolnictva, vyjadřující nový vztah k práci a společnému družstevnímu i celospolečenskému vlastnictví.

Činnost členů družstva v podnikových orgánech, v politických a společenských organizacích v JZD, jejich účast na výrobních poradách a v rozmanitých formách socialistické soutěže představují způsoby, kterými se přímo nebo prostřednictvím volených zástupců podílejí na rozhodování ve své organizaci.

Důležitým projevem aktivního a iniciativního podílu členů na řízení a správě družstva je rozvoj pracovní iniciativy, který výrazně napomáhá k plnění plánovaných úkolů, k dosažení lepších výsledků společné práce družstevních kolektivů. Uzavírají se individuální a kolektivní závazky v jednotlivých pracovních kolektivech. Organizují se soutěže pracovních kolektivů a jednotlivých pracovníků anebo soutěže zaměřené na řádné a včasné provedení špičkových prací v rostlinné výrobě a na zvýšení užitkovosti hospodářských zvířat v živočišné výrobě. Podle údajů SDR je do socialistické soutěže zapojeno 80,2 % družstevních rolníků. V roce 1984 bylo přijato 212 722 socialistických závazků, z toho 125 sdružených, 13 966 kolektivních a 98 731 osobních. Příkladnou činnost vyvíjejí hlavně početné brigády socialistické práce a komplexní racionalizační brigády. V letošním roce působí v JZD v ČSR 8924 kolektivů BSP se 117 997 členy, z nichž je 6314 kolektivů a 83 711 členů držitelů titulu. V současné době pracuje v JZD v ČSR 767 komplexních racionalizačních brigád, v nichž je zapojeno 12 354 pracovníků JZD. Nemalý podíl na rozvoji pracovní iniciativy má i zlepšovatelské a novátorské hnutí.

V účasti družstevních rolníků v různých formách pracovní iniciativy se odráží jejich rostoucí uvědomění, jejich bezprostřední účast na hospodářské výstavbě socialistické společnosti.

Prohlubující se účast v pracovním a společenském životě naší společnosti je výrazným projevem sociální zralosti družstevního rolnictva, vyspělosti jeho socialistického společenského vědomí.

V růstu socialistického uvědomění a aktivity družstevních rolníků se však projevují i některé problémy související s možností jejich zapojení do aktivnějšího řešení družstevních problémů, života obce a řešení společenských záležitostí. Jsou to např. některé projevy konzumního chápání způsobu života a maloměšťáctví a projevy apolitičnosti. I část družstevních rolníků podléhá těmto negativním jevům a přežitkům minulosti. Další prohlubování socialistického vědomí družstevních rolníků je možné jen v úzkém kontextu se životem celé naší společnosti, s řešením sociálně ekonomických a kulturních otázek výstavby socialistické společnosti.

S uskutečněním kolektivizace zemědělství a s ní souvisejících revolučních přeměn v životě družstevních rolníků zároveň došlo i k po-

zitivnímu posunu v jejich mravním vědomí, který má vliv na rozvoj nové socialistické morálky. Tuto skutečnost možno ukázat na vztahu družstevního rolníka k družstvu, ve vztahu k práci, k družstevnímu majetku, jakož i ve změně v utváření nových společenských vztahů na vesnici. K výraznému posunu došlo v systému mravních hodnot družstevních rolníků v intencích socialistických cílů a ideálů.

Významná úloha při utváření socialistického mravního vědomí připadá především pracovním kolektivům, BSP, KRB apod. Pracovní kolektiv je jedním z významných míst, kde dochází k vytváření i působení společenského vědomí na jednotlivé členy konkrétního kolektivu. Působí na jednání a chování lidí, na zaujímání postojů, přijímání rozhodnutí a rozvíjení vlastní činnosti. Právě v pracovních kolektivech se nejvýrazněji formuje a rozvíjí osobnost socialistického člověka.

S rozvojem socialistického způsobu výroby v zemědělství se vytvořily objektivní podmínky pro formování socialistického způsobu života družstevních rolníků. Tuto skutečnost můžeme pozorovat v materiální, sociálně ekonomické a kulturní oblasti života družstevních rolníků. Rozhodujícím faktorem, který nejvýrazněji ovlivnil formování socialistického způsobu života, byly změny v obsahu a charakteru práce.

Pokračující proces kvalitativních změn, které nastaly v charakteru práce v zemědělství, a jeho vliv na celkový způsob života je zřejmý. Svědčí o tom např. délka pracovního dne rolníků, která před 30—40 lety trvala nejméně 10, a v letním období 12—14 hodin. Pracovní den družstevního rolníka v současnosti zpravidla nepřesahuje 8,5 hodiny. Délka a intenzita pracovního času vytváří pro družstevního rolníka značný prostor pro volný čas, patričný odpočinek a rozvíjení nejrůznějších aktivit.

Velmi výrazně ovlivňuje formování socialistického způsobu života družstevních rolníků občanská vybavenost obcí. Má vliv na množství a strukturu mimopracovního i volného času a ovlivňuje určité spotřebitelské návyky, postoje a hodnotové orientace, ovlivňuje též formování socialistického způsobu života lidí v zemědělství. Ještě výraznější změny nastaly ve zkulturnění životního prostředí vesnic. Dnešní vesnice, jak zdůraznil s. Gustáv Husák na XVI. sjezdu strany, je moderní, kulturní, přitažlivá pro mladé lidi a zemědělské odborníky.

Za zvlášť pozitivní jev je možno považovat vybavení domácností družstevních rolníků předměty dlouhodobé spotřeby. V současné době se domácnosti družstevních rolníků stupněm vybavenosti jen málo odlišují od ostatních domácností. V úrovni vybavenosti městských a venkovských domácností rozdíly prakticky vymizely. Některé rozdíly, které se objevují, vyplývají z poněkud jiného způsobu života, více orientovaného na další dodatečnou práci v osobním hospodářství, z větších vzdáleností od nákupních středisek, z vybavenosti obcí energetickými zdroji apod.

Stále dokonalejší uspokojování životních potřeb vede ke kvalitativním změnám ve vědomí a psychologii všech skupin venkovského obyvatelstva, jeho orientace se zaměřuje na prostředky sociálního sebeuvědomování a seberealizace, do popředí vystupují potřeby vyššího řádu: práce není jen prostředkem obživy a uspokojování hmotných potřeb, ve vědomí družstevních rolníků se stává sama potřebou. Tvůrčí aktivita, iniciativa, zlepšovatelství a novátorství nejsou již spojeny pouze s materiální stimulací; jejich příčiny jsou podstatně hlubší, intelektuální

a morální povahy. Integrační procesy probíhající ve všech sférách života naší společnosti aktivně ovlivňují sblížování způsobu života obyvatel měst a venkova, dělnické třídy a družstevního rolnictva i pracujících inteligence.

Příslušníci třídy družstevního rolnictva si osvojili významné ideově politické a morální vlastnosti, kterými se vyznačuje dělnická třída, zejména pokrokovost, kolektivnost, organizovanost a oddanost socialistickým ideálům. Dělníci, družstevní rolníci i příslušníci inteligence žijící na vesnici se téměř bez rozdílu zajímají o politické otázky doma i v zahraničí a správně si uvědomují a hodnotí přednosti socialistického zřízení před zřízením kapitalistickým.

Formování socialistického vědomí družstevních rolníků ve vztahu k dělnické třídě a inteligenci má svoje zvláštnosti, které vyplývají nejen z jejich předešlého způsobu života za kapitalismu a před začátkem kolektivizace, ale i z odlišného charakteru a obsahu práce, z větší závislosti zemědělské výroby na přírodních podmínkách, z rozdílu ve způsobu řízení, ve vzdělanostní a kulturní úrovni, ve využívání volného času a ve způsobu života.

Tyto odlišnosti vyplývají dosud ještě z existujících rozdílů mezi fyzickou a duševní prací, mezi městem a vesnicí. S dalším rozvojem socialistické společnosti, se zprůměrněním zemědělské výroby, s širokým využíváním nejnovějších vědeckých a technických poznatků v praxi se tyto rozdíly budou postupně odstraňovat.

Vědomí sociální jistoty a relativní rovnosti, opírající se o zhodnocení reálného postavení v systému společenských vztahů, má mnohostranný vliv na psychologii družstevních rolníků. Jejich vědomí je především dialekticky spjato se vztahem k dělnické třídě, která je spojenem při řešení úkolů socialistické výstavby. V psychologii družstevních rolníků se zřetelně projevuje sblížení jejich třídního vnímání s třídním vnímáním charakteristickým pro dělnickou třídu. V tom se odráží zejména změny v třídním uvědomování současného družstevního rolnictva.

Většina družstevních rolníků chápe družstevní vlastnictví v organické jednotě s vlastnictvím všelidovým, státním. Spoluúčast státu na rozvoji družstevního vlastnictví a jeho sblížování s vlastnictvím všelidovým vytvářejí ekonomickou základnu pro uvědomělé chápání jednoty třídních a všelidových zájmů. Právě v těchto souvislostech je třeba analyzovat tvůrčí vzestup družstevního rolnictva, pracovních kolektivů, hodnotit respektování jednoty osobních, skupinových a celospolečenských zájmů. Přitom by však bylo předčasné hovořit o sjednocení třídního uvědomění družstevního rolnictva. Dokud přetrvávají rozdíly mezi státním a družstevním, skupinovým vlastnictvím, a tedy i ekonomická báze existence tříd, zůstává zachován prostor pro třídní sebeuvědomování a sebehodnocení.

V třídním uvědomování družstevního rolnictva se však stávají dominantními takové obsahové prvky, které svědčí o jeho sblížování s vědomím dělnické třídy a inteligence. Důkazem je především to, že všechny sociální skupiny v naší společnosti hodnotí své společenské postavení stejnými ukazateli: účastí na společenské práci, pracovní, společenskou a politickou aktivitou, morálkou, oddaností ideálům socialismu. Z toho vyplývá, že lze právem hovořit o rozvíjející se tendenci třídních a všelidových prvků v uvědomění družstevních rolníků. Tato tendence je výsled-

kem socialistických společenských poměrů a cílevědomého ideologického působení strany.

Výchova v duchu socialistické uvědomělosti všech pracujících je jedním z požadavků programu naší doby. Měřítka a obsah výchovné práce jsou určovány především úkoly hospodářské a kulturní výstavby. V. I. Lenin učil, že komunismus předpokládá „všestranně vyspělých a všestranně vyškolených lidí, lidí, kteří dovedou všechno. K tomu spěje komunismus, k tomu musí spět a k tomu dospěje.“

Abychom urychlili proces utváření vědomí všestranně rozvinutého člověka, je třeba zdokonalit práci v oblasti komunistické výchovy mas, která je jedním z ústředních úkolů výstavby rozvinuté socialistické společnosti v naší zemi.

ПЕТРЖИКОВА, Б. (Высшая партийная школа ЦК КПЧ, Прага): Формирование социалистического сознания кооперативных крестьян в этапе создания развитого социалистического общества. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 20, 1984 (2) : 127-133.

Вопросы развития и формирования социалистического сознания людей являются важной и нераздельной составной частью создания развитого социалистического общества. Социалистическое сознание человека является процессом формирования его научного мирового мнения и не может обойтись без преодоления разных предрассудков и пережитков в мышлении людей. В результате победы и углубления социалистических производственных отношений наступили существенные изменения в сознании кооперативных крестьян. Можно об этом судить согласно их общей жизненной ориентировке, политических и моральных позиций и их общественной активности и сознательности. Формирование социалистического сознания кооперативных крестьян по отношению к рабочему классу имеет свои особенности. Эти особенности вытекают из до сих пор еще существующих различий между физической и душевной работой, между городом и деревней.

формирование социалистического сознания: участие в общественной и политической жизни; участие в управлении; способ жизни; классовое сознание кооперативных крестьян

PETŘÍKOVÁ, B. (University of Politics of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia, Praha): *Forming of the Socialist Consciousness of Co-operative Farmers during the Period of Building up the Developed Socialist Society.* Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 20, 1984 (2) : 127-133.

The problems of the development and forming of the socialist consciousness of people are an important and integral part of building up the developed socialist society. Socialist consciousness of man is a process of forming his scientific world view while various prejudice and old fashioned ways of thinking must be overcome. As a result of the victory and deepening of socialist production relations, significant changes occurred in the consciousness of co-operative farmers. This is reflected in their life orientation, political and moral attitudes and their overall social activity and involvement. Forming of the socialist consciousness in co-operative farmers in relation to the workers class has its particularities. These differences stem from still existing variations between physical and intellectual labour, between town and village.

forming of socialist consciousness; participation in social and political life; participation in management; way of life; class consciousness of co-operative farmers

Adresa autorky:

Doc. ing. Božena Petříková, CSc., Vysoká škola politická ÚV KSČ, Mártiho 31, 160 00 Praha 6
